

Prof.dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra Banja Luka i glavni i odgovorni urednik časopisa Defendologija i Sociološki diskurs

FUNKCIONISANJE DEMOKRATIJE U DUBOKO PODIJELJENIM DRUŠTVIMA-VELIKI PROBLEM ZA BiH (II) - Enormni socijalni rascjepi kao prepreka demokratiji

Kada koncept demokratije i demokratskog upravljanja primjenimo na duboko podijeljena društva kao što je BiH postavlja se pitanje da li je demokratija uopšte moguća u takvim društvima i koji bi model demokratije odgovarao društvu BiH u kojem su etno-nacionalne podjele veoma duboke i naglašene? Danas bi nam se misao klasičnog liberala Džona Stjuarta Mila učinila intuitivno prihvatljivom, ali praktično veoma opasnom, budući da Mil smatra kako je demokratija nespojiva sa višenacionalnom društvenom strukturom, i gdje granice države trebaju biti podudarne sa granicama nacionalnosti. Tokom 20-og vijeka u akademskoj literaturi je preovladavalo minimalističko određenje demokratije Jozefa Šumpetera i Roberta Dala koji su demokratiju svodili na formu ili proceduru odabira političkih elita. Termini poput višestranačkih izbora, političkih, i civilnih prava građana su bili jedini izvor legitimiteta političkog poretka. Problemi grupnih identiteta su ostavljeni po strani jer je preovladavalo generalno stanovište da su identitetska pitanja prevaziđena u svijetlu proceduralne demokratije. U procesu postkolonijalne obnove svijeta i padom real-socijalizma u Istočnoj Evropi, postalo je jasno da identitetska, odnosno, etno-nacionalna pitanja postaju glavni problem novonastalih država, i da se većinski ili proceduralni model demokratije ne može uspješno implementirati u takvim državama. Primjena većinske demokratije kao postkolonijalnog naslijeđa u novonastalim državama je dovela do nasilnih konflikata jer su veće etničke grupe institucionalnim mehanizmima uspijevale majorizovati one manje i isključiti ih iz distribucije političke moći. Artur Luis je na primjeru postkolonijalnih država kao što su Nigerija, Gana i Sijera Leone zaključio da se „demokratija najjednostavnije može uništiti usvajanjem Anglo-američkog izbornog sistema „pobjednik dobija sve“, što postaje jasan signal da se različitim etničkim grupama treba obezbjediti adekvatna predstavljenost i distribucija političke moći. Etno-nacionalni konflikti su najintenzivniji na prostorima od

Balkana, primjer BiH, do Bliskog Istoka, i od Afrike do Jugoistočne Azije, i u pogledu i osvtru pojam etno-nacionalni konflikt koristimo kako bismo ukazali na unutardržavni konflikt, a ne na sukobe između država. Duboko podijeljena društva ne mogu afirmisati ideal poliarhijske demokratije koja se zasniva na konkurenciji društvenih grupa oko zauzimanja vlasti, s obzirom da bi takvo takmičenje nužno potisnulo manjinu (u identitetskom smislu) čime se dovodi u pitanje legitimnost političkih institucija. Većinska grupa bi uvijek mogla da donosi odluke na štetu etničkih ili drugih identitetskih manjina. U takvim društvima se kao primaran cilj postavlja iznalaženje različitih modaliteta prema kojima bi etničke grupe bile predstavljene u sistemu vlasti. Političko takmičenje bi tek naknadno proisteklo, ali unutar etničkih grupa, a ne između njih. Demokratija funkcioniše na principu većine, međutim, vlast većine mora biti ograničena, pogotovo radi zaštite prava manjina. Demokratija podrazumijeva i dodatne elemente kao što su „ustavne odredbe koje su izvan uticaja većine (povelje o pravima); garancija autonomije lokalnih ili regionalnih vlada u odnosu na centralnu vlast (federalizam); velike koalicione vlade koje uključuje sve stranke (konsocijacionizam); ili pregovaranje između velikih društvenih grupa oko poslovanja i rada (neokorporativizam)“. Političko takmičenje različitih stranaka i frakcija unutar etničkog segmenta je prihvatljivo, ali takmičenje između segmenata može biti veoma opasno i prerasti u etno-nacionalni konflikt, pogotovo ukoliko nisu zagarantovana prava na predstavljenost etničkih segmenata. Dakle, potrebno je političko nadmetanje i sistem vlasti npr. u BiH urediti tako da etnički segmenti nisu jedni drugima konkurencija u osvajanju vlasti, već da zajedno učestvuju u diobi vlasti.

Uspostavljanje i funkcionisanje demokratije u etnički podijeljenim društvima je veoma složen i kompleksan problem budući da takva društva nemaju bazičan konsenzus po pitanju društveno-političkog uređenja države. Iz duboke etničke podijele u BiH proizilaze i različite interpretacije onoga što bi trebalo da bude “zajednički imenitelj” u jednom društvu. Snažan demokratski sistem zahtijeva postojanje određenog nivoa ekonomskog prosperiteta i razvijene političke kulture koji bi imali ulogu nosećih stubova političkog sistema. Međutim, većina duboko podijeljenih društava nije na zavidnom nivou ekonomskog prosperiteta, niti ima razvijenu političku kulturu. Iako ekonomija predstavlja dinamičan proces, treba proći mnogo vremena kako bi se došlo do određenog nivoa blagostanja. Isto važi i za političku kulturu koja se još teže mjenja budući da je prilično statičan fenomen i

za čiju su promjenu potrebne generacije kako bi politička kultura bila na zavidnom nivou i umjesto parohijalne, podaničke i duha palanke postala participativna. Široko prihvaćeno Almondovo i Verbino shvatanje političke kulture - kao orijentacije pojedinca prema političkom sistemu koja može biti participativna, podanička i parohijalna, gdje je za funkcionisanje demokratije potrebna fuzija sva tri tipa uz preimućstvo participativne kulture – se u kontekstu duboko podijeljenih društava mora uzeti sa velikom rezervom. Obzirom da je riječ o društvima gdje preovladava parohijalno-podanička politička kultura, što je u dobroj mjeri slučaj BiH, veliko je pitanje da li bi i participativna kultura doprinijela demokratskom razvoju jer aktivno učestvovanje etničkog segmenta u političkom sistemu može biti usmjereno prema etničkoj secesiji i disoluciji političkog sistema. Zbog toga, značaj političke kulture može biti upitan kada se smjesti u kontekst duboko podijeljenih društava. Razvijena politička kultura nije garant funkcionisanja takvih društava. Etnički segmenti se ne razlikuju primarno na osnovu političke kulture, ona može biti jedinstvena za sve. Razlika je u kulturi koja se veže za etno-nacionalni identitet, a kultura i politička kultura nisu isti pojmovi. Obzirom na duboke društvene podjele u BiH i najčešća razlikovanja na osnovu etničke pripadnosti, a ne na osnovu političke kulture, problem funkcionisanja demokratije zahtijeva adekvatan institucionalni okvir koji bi reflektovao podijeljenu društvenu strukturu, i koji bi etničkim segmentima dao pravo da formulišu politike u skladu sa svojim interesima, bez opasnosti da budu asimilovani ili marginalizovani. Koliko god bile velike razlike u pogledu uređenja državne zajednice, potreban je barem minimalni „preklapajući konsenzus“, tj. političko-institucionalni aranžman koji bi zadovoljio interese segmenata. Neophodno je ukazati na različite pristupe u odabiru institucionalnih aranžmana za duboko podijeljena društva koji se bave modeliranjem državnog uređenja i državne vlasti. Koristićemo pristup „novog institucionalizma“ u društvenim naukama, čiji utemeljitelji Džejms Marč i Johan Olsen odabir političkih institucija vide kao važan uslov za demokratiju, pored ekonomskih i društvenih uslova. Paradigma novog institucionalizma ističe autonomniju ulogu političkih institucija u odnosu na društvenu strukturu. Prema tome, država nije samo odraz društvene strukture, već u određenoj mjeri utiče na mijenjanje odnosa snaga unutar strukture čime implicitno utiče na ponašanje društveno-političkih i svih drugih aktera. Određena politička institucija će jedno ponašanje podsticati dok će drugo ograničavati. Lipset smatra da se na „kulturne faktore može veoma teško uticati, ali da se političke institucije mogu lakše mijenjati, stoga oni koji žele da poboljšaju perspektive za

stabilnu demokratiju trebaju da se fokusiraju na institucije“.U kontekstu duboko podijeljenih i/ili postkonfliktnih društava kao što je BiH odabir različitih političkih institucija treba da podstakne političku stabilnost i međusobno prilagođavanje suprotstavljenih grupa, međutim, postoji neslaganje oko toga kakav institucionalni dizajn je najadekvatniji za takva društva. Stoga je bitno ukazati na tri pristupa: „konsocijacijski“, „centripetalni“ i pristup „razdvajanja vlasti“, kao i na značaj kontekstualnih faktora od kojih zavisi uspješnost ovih aranžmana.